

El deure de llegar Carles Rahola als que vindran

El maig de 1976 el retrat de Carles Rahola va inundar els quioscos gironins. Era el protagonista absolut de *Presència*. Aleshores aquella revista era una publicació independent dirigida per Narcís-Jordi Aragó. Que Rahola sigui portada el 2019 no té cap mena de transcendència, però aleshores en tenia molta. Franco tot just havia mort el 20 de novembre anterior i el futur era incert. No era gens clar que Espanya deixés de ser una dictadura. De fet, la repressió policial contra els manifestants que van reclamar l'amnistia dels presos polítics el febrer de 1976 deixava ben palès que l'aparell coercitiu de l'Estat continuava funcionant amb els paràmetres dictatorials.

Text > XAVIER CARMANIU MAINADÉ, doctor en història
Fotos > AJUNTAMENT DE GIRONA (CRDI)

El número especial de *Presència* volia servir per reivindicar la figura de l'intel·lectual afusellat el 1939 i també per donar-lo a conèixer a les generacions que havien crescut durant el franquisme a fi de revertir la voluntat del règim, que havia intentat eliminar tot allò relacionat amb la Segona República i el catalanisme. De fet, el tràgic final de Carles Rahola només s'entén per aquella voluntat anorreadora de la dictadura.

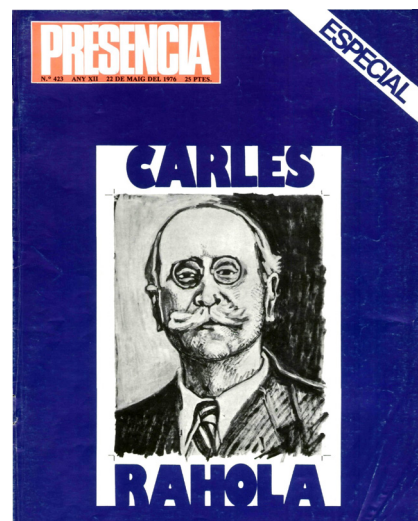
El 15 de març de 1939 Rahola va ser afusellat perquè simbolitzava els valors republicans del país: la llibertat, la democràcia, la justícia social, la cultura i la catalanitat. Aquell home, que havien detingut un mes abans al seu despatx de la Diputació, va ser sotmès a un consell de guerra i se'l va acusar de separatista a partir d'unes investigacions policials malintencionades. El procés judicial, igual que en tants altres casos, només va servir per donar una pàtina de legalitat a un crim immoral. Lleis i ètica no sempre van de bracet.

A partir d'aleshores va venir el silenci. Una Girona commocionada va

aprendre a sobreviure oblidant que des de les darreries del segle XIX havia estat un destacat pol del republicanisme federalista. Durant el franquisme Girona es va tornar grisa i negra. I represaliada. Els líders republicans van haver-se d'exiliar, les formacions polítiques van ser declarades il·legals, els locals com el que tenia el Centre d'Unió Republicana al carrer del Carme van ser clausurats per sempre i *L'Autonomista*, la publicació fundada per la família Rahola el 1898, va ser confiscada perquè la secció provincial de la Falange pogués imprimir primer *Pirineo* i després *Los Sitios*. La mort de Rahola era la sublimació de tota aquella repressió. Les bales que el van assassinar van acabar amb una Girona que sucumbia per sempre.

Preservar el record

A partir d'aleshores l'única opció possible era preservar el record de la Girona republicana per traspassar els seus valors a les noves generacions. Això explica per què Narcís-Jordi Aragó i la gent de *Presència* es van decidir a publicar aquell número el maig de 1976. A mesura que Catalunya anava recu-

>> La portada de *Presència* del 1976.

perant els drets democràtics, la figura de Rahola va anar emergint. La ciutat el va incorporar a l'univers simbòlic que configura els llocs de memòria de l'espai públic compartit. Es van batejar un carrer i un institut amb el seu nom (darrerament també la Biblioteca Pública), se li va dedicar una escultura a la Rambla (i des de fa pocs anys també n'hi ha una altra a l'entrada del

>> Carles Rahola en una foto d'estudi del 1925.

refugi antiaeri del Jardí de la Infància), i el guardó al millor text d'assaig dels Bertrana duu el seu nom, com també el porten els premis de periodisme de la Diputació.

A més, l'Arxiu Històric de la Ciutat va incorporar el fons documental d'aquest escriptor i periodista, del qual és especialment interessant la secció epistolar, formada per milers de cartes que s'intercanviava amb els principals intel·lectuals catalans.

Paral·lelament a aquesta restitució pública, alguns llibres van intentar glossar la seva figura. Lluís Maria de Puig primer, el 1979, va signar *Carles Rahola, un ciutadà de Catalunya* i Josep Benet, vint anys després, el 1999, escrivia *Carles Rahola, afusellat*. Una mica més tard, el 2005, va arribar el meu torn.

La Fundació Valvi em va encarregar una nova biografia del personatge. Confesso que aleshores em va semblar un proposta enverinada. Jo mai m'hauria atrevit a fer una aproximació a una personalitat tan venerada. Ni se m'havia passat pel cap. La «meva» Girona, la dels historiadors i la cultureta encara és més petita que la real. Tothom es coneix i has d'anar amb compte a l'hora de moure't pel perill que hi ha de trepitjar algun ull de poll. Per això només vaig acceptar la feina amb la condició que Narcís-Jordi Aragó, que era qui més sabia de Rahola, supervisés el text abans de publicar-lo. Al meu arxiu personal conservo totes les meticuloses correccions que em va fer del manuscrit i les generoses paraules que va dedicar al volum quan es va presentar el darrer dia del mes de març del 2006.

Aquell vespre, a la primera fila de la sala d'actes de la seu de la Fundació Valvi, hi havia la Carolina Rahola, la petita dels tres fills que havia tingut el biografiat i l'única que s'havia quedat a Girona després de l'assassinat del seu pare. Els seus dos germans, Ferran i Maria, havien marxat a l'exili, el gran a França i la mitjana a Xile. Assegut al costat de la Carolina hi havia l'Emili Ros, marit fidel i devot que es referia al seu sogre (a qui no havia tractat en vida) anomenant-lo «el pare».

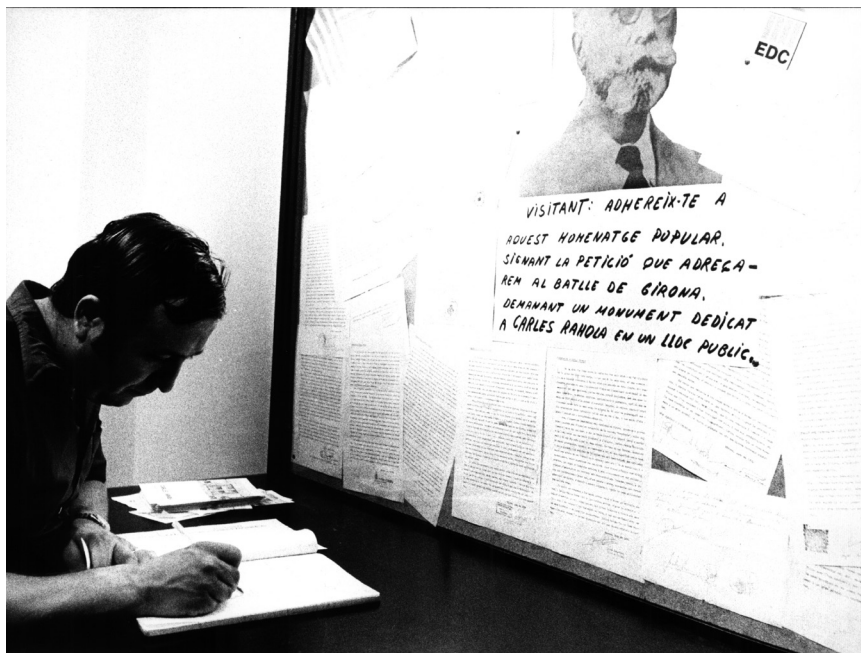
L'home civilitzat

Escriure la biografia de Carles Rahola va tenir un impacte molt gran en mi i va deixar-me una empremta perenne. Abans d'afrontar l'empresa sabia qui era Rahola i em semblava que, fruit de l'impacte d'una mort tan colpidora, des de la transició s'havia iniciat una mena de beatificació laica del personatge. Ara bé, a mesura que vaig anar investigant i coneixent més la seva trajectòria vital, em vaig adonar que aquell funcionari de la Diputació amant de les lletres i de Girona no tenia cap màcula. Bé, sí, una i de ben petita: en una nota manuscrita que havia enviat a la seva esposa quan encara festejaven, es desesperava pel tarannà apocat de la ciutat i sentenciava: «Gerona está plena de imbéciles.» És l'únic estirabot d'un home que amb bonhomia va consagrar la seva vida a la família, la feina i la ciutat sempre guiats pels ideals republicans. Per això, manllevant els termes d'una descripció que li va dedicar Josep Pla a *Retrats de passaport*, vaig titular la biografia *Carles Rahola, l'home civilitzat*. Encara recordo l'expressió d'orgull de la Carolina quan li vaig comunicar que aquell seria el títol de l'obra.

El procés d'escriptura no va ser senzill. No pas per les dificultats de gestionar la informació, sinó perquè el meu objectiu era fer un text llegendari, fugint de l'absurd academicisme corporativista que marca el rumb de massa col·legues del món de la història. Vaig prendre aquesta decisió per dues raons: la primera, per seguir la manera de fer raholiana, caracteritzada per una ferma voluntat de posar la cultura a l'abast de tothom sense distinció d'origen ni de classe; i la segona, per reivindicar una figura de la qual massa sovint només es recorda la mort, malgrat que va ser un dels acti-

>> Rahola amb Xavier Montsalvatge a la Devesa a principis del segle xx.

>> Recollida de firmes l'any 1976 per demanar que l'Ajuntament dediqués un monument a Carles Rahola.

vistes culturals més importants que ha tingut mai Girona i que ens va deixar una producció historiogràfica àmplia i innovadora.

De tot allò, però, ja fa tretze anys. Durant aquest temps han mort Josep Benet, Lluís Maria de Puig, Narcís-Jordi Aragó, Carolina Rahola i Emili Ros. Al mateix temps, la generació nascuda amb el mil·lenni arriba a la majoria d'edat mentre que els fills de la transició ens acostem als 45 anys. Som els que vam créixer mentre envellien els supervivents de la Guerra Civil i ens toca criar una mainada per a qui els afusellaments, la censura i la repressió els semblaran històries tan llunyanes com les trames de les sèries que miren a Netflix. Nosaltres, els fills de la transició, som la darrera baula que els pot unir amb aquell passat. Ells no es podran asseure mai al costat de la Carolina Rahola perquè els expliqui el dolor que va sentir quan van condemnar a mort el seu pare; ni li veuran els ulls plens de llàgrimes al relatar com ella i la seva mare anaven a peu al cementiri per portar flors a la tomba; ni els ensenyarà el despatx, gairebé intacte, on passava les tardes el seu pare escrivint llibres com ara *Breviari de ciutadania* o *La pena de mort a Girona*. Aquestes noves generacions tenen la sort que ara els papers són a l'Arxiu i el despatx forma part del Museu d'Història de la Ciutat. Però això també és un perill, perquè,

si no anem amb compte, tot allò que era part d'una vida, per als nostres hereus només seran antigalles de museu.

Tenim un repte de dimensions colossals: com els ho expliquem? Com els podem fer entendre la barbàrie de la Guerra Civil i de la dictadura franquista? Rahola utilitzava la història com a arma pedagògica per promoure la tolerància

i apuntalar les llibertats individuals i col·lectives. Per a ell la història era combat. Per a nosaltres també ho ha de ser, perquè, si no, el franquisme haurà aconseguit el seu propòsit. El règim polític dictatorial va acabar el 1975, però continuem pagant les conseqüències de la seva repressió. No ens podem permetre una futura generació d'amnèsics.

Un activista cultural de primer nivell

Carles Rahola Llorens (1881) va viure a Girona des dels tres anys. Els Rahola eren una família republicana i el 1898 van fundar el diari *El Autonomista*, que va esdevenir el portaveu del republicanisme de les comarques gironines.

Des de ben jove compaginava la seva feina a la Diputació amb les tasques al diari; a més, va començar a explorar el món de la literatura amb títols com *Pequeños ensayos* i *El llibre de l'August d'Alzina*. Però arran d'una crítica despietada d'Eugení d'Ors va abandonar l'escriptura i, de mica en mica, es va anar apropant al món dels arxius i de la recerca històrica.

Aquesta nova etapa va eclosionar durant els anys vint, quan va publicar diversos treballs. Es poden destacar *La dominació napoleònica a Girona* i *Els jueus a Catalunya*, on

combinava amb habilitat el rigor de la recerca documental amb una escriptura planera i amena.

Malgrat no militar mai en cap partit republicà (a diferència del seu germà Darius), Carles Rahola es va implicar decididament en el règim sorgit del 1931, però des de la societat civil. En aquest sentit val la pena remarcar la intensa activitat que va portar a terme des de l'Ateneu de Girona.

Així mateix, durant aquells anys va escriure dos llibres que el consagraríen com a autor de referència en el panorama de l'assaig català: *Breviari de ciutadania* (1933) i *La pena de mort a Girona* (1934).

El 1939 no va voler marxar de Girona. La decisió va ser fatal. Fou detingut i jutjat en un consell de guerra sumaríssim que el va condemnar a mort. L'executaren, tot sol, la matinalda del 15 de març de 1939 al cementiri.